

Витомир Митевски
Македонска академија на науките и
уметностите

ВИЗАНТИСКАТА ЕПСКА ТРАДИЦИЈА И ГРИГОР ПРЛИЧЕВ

Во едно мое поранешно, дамнешно истражување имав намера да укажам на пресудното влијание на хомерската поезија врз поетското дело на Григор Прличев, најголемиот македонски поет од XIX век.¹ Со оглед на отворено изречената определба на нашиот поет да пишува во хомерски дух, тука преостануваше практично да се преиспита таа определба, да се препознае и јасно да се утврди на повеќе истражувачки рамништа во неговите поетски дела.

Но, кога станува збор за можното влијание на византиската епска традиција врз Прличев, ние немаме на располагање непосредни искази или индикации кај поетот за такво нешто, па ни преостанува тоа да се провери непосредно во неговата поезија.

Притоа тргнуваме од споредбата со епот *Дигенис Акрита* како најекспониран репрезент на византиската традиционална епика, а на методолошки план си поставуваме за цел да го детектираме она што во епското дело на Прличев во прв ред не е хомерско иако понекогаш може да изгледа такво. Споредбата може да се изведе во неколку области: стилот, композицијата, идејниот свет и образецот на епскиот херој.

Стихот е најупадливото подрачје каде што Прличев го напушта Хомер, својот основен поетски образец, а се врзува за византиската епска традиција. Имено, наместо хомерскиот хексаметар, Прличев го користи традиционалниот византиски *πολιτικός στίχος* или *граѓански стих* како што преведува акад. М. Д. Петрушевски. Самото име на стихот упатува на нерелигиозна, односно профана, народна поезија. Всушност, тука се работи за петнаестерец, односно јампски стих составен од 15 слога (еден осмерец и еден седмерец кои ги дели цезура).

¹ Сп. В. Митевски, *Хомер и Прличев*. Скопје 1995.

Во овој стих е испеан најпознатиот византиски еп за Василиј *Дигенис Акрита*,² а нашиот Прличев тој стих го применува и во двете свои главни поетски дела. Во *Мартолозот* имаме петнестерци кои редовно се проследени од осмерци, а во *Скендербеј* наоѓаме исклучително петнаестерци. Овој белег на поезијата на Прличев упатува на помислата дека изборот на стихот на византиската епска поезија не е ниту случаен ниту пак е единствениот елемент преземен од таа традиција.

Без да навлегуваме во анализа на надворешните мотиви или да бараме потврда за свесниот избор на нашиот поет, би се свртеле кон самите поетски дела со намера да укажеме на цела една низа паралели кои наведуваат на помисла дека влијанието на византиската епика е присутно, без оглед на тоа дали е непосредно или посредно.

Следејќи некои стандардни обрасци, прво би се свртеле кон стилот. Она што кај Хомер се смета за препознатливо стилско обележје, а тука во прв ред е употребата на бројни епитети и развиени споредби, го откриваме и кај Прличев со слична бројна застапеност, облик и тематска определба.³ Меѓутоа, изненадува што во епот за *Дигенис Акрита* не само што не наидуваме на некакво нагласено присуство на овие стилски обележја туку се тие реткост. Епитетите се скоро отсутни така што дури ни главниот лик Василиј Дигенис нема некој посебен, постојан епитет. Состојбата со споредбите е подеднакво изненадувачка; споредби има само неколку, а и тие се куси додека за развиени споредби не може да стане ни збор. Тоа значи дека на овој план Прличев е сосема свртен кон Хомер, додека византискиот еп останува сосема на страна.

На планот на стилските изразни средства се издвојува и еден опис на дворецот на Дигенис (VII, 1-108) кој може да биде основа за паралела со описот на дворецот на Скендербеј во истоимениот еп на Прличев (376-398). Така прецизен опис нема кај Хомер, а конкретната споредба на описот во византискиот еп и оној кај нашиот поет укажува на извесна блискост иако не нуди доволно елементи за да се утврди со сигурност непосредното влијание.

Преминот кон типичните теми што ги наоѓаме кај Прличев дава посложена слика на неговиот однос спрема хомерската, односно византиската епска традиција.

Во втората песна (стихови: 139–146) на византискиот еп ја имаме темата на сон во кој три птици (јастреб, сокол и гу-

² За потребите на оваа споредба упатуваме на ракописот од Гротаферата.

³ В. Митевски, *Хомер и Прличев*, стр. 23-41.

лабица) носат симболично значење во врска со настаните што следат. Таква тема имаме и кај Хомер, а ја користи и Прличев при описот на сонот на Неда изложен во *Мартолозот*. Сосема веројатно е дека нашиот поет го презел овој мотив од Хомер, а можеби и од византиската традиција, но деталната споредбена анализа покажува дека тој не отишол подалеку од просто воопштено преземање кое за своите потреби го обработува на специфичен и оригинален начин.

Особено се интересни одделните облици на борба на херојот како медиум во кој се докажува неговата храброст и одличје. Многукратните обработки на таа тема ги имаме и во хомерската и во византиската епика како и во двете најголеми поетски дела на Прличев. Епот за Дигенис Акрита се издвојува со неколку необични двобои на главниот херој и тоа со животни (со мечка или со лав)⁴ или со натприродни суштества како што е змејот или Амазонките.⁵ Нешто слично на тоа можеме да најдеме и кај Хомер во *Одисеја* (на пример, надитрувањето на Киклопот Полифем), но не и кај Прличев кој останува строго на историската почва на настаните.

Двобоите меѓу луѓето, односно меѓу хероите, ги имаме подеднакво во сите три епски света. Во византискиот еп посебно се издвојува двобојот во првата песна (I, 131-183) каде што наоѓаме цела низа типични елементи: предизвикувачки дијалог меѓу воините, опис на херојот, вооружување, детално развиена сцена на борба и сл. Но, треба да имаме на ум дека такви елементи се присутни уште од порано кај Хомер.

Од друга страна, тоа не значи дека е исклучено влијанието на византискиот епски двобој врз Прличев, бидејќи во описот на непосредната борба во *Дигенис Акрита* откриваме борбени средства (на пример, боздоганот и крстот) кои ги нема кај Хомер, а ги има кај Прличев. Но, општо земено, влијанието на овој план врз Прличев е помалку веројатно со оглед на присуството на развиените обрасци кај Хомер кои нашиот поет ги подражава на мошне прецизен начин.⁶

Има една типична тема која исто така ја откриваме кај Хомер, во епот за Дигенис и кај Прличев и која е вистински предизвик за споредување, а тоа е оплакувањето на херојот. Да се потсетиме: *Илијада* завршува со сцената на оплакување над телото на загиналиот Хектор, епот за Дигенис исто така завршува со оплакување на умрениот главен херој, а *Мартолозот* земен како целина е сложена претстава на оплакување

⁴ *Digenis Akritis*, IV, 102-186.

⁵ *Digenis Akritis*, VI, 568-595.

⁶ Сп. В. Митевски, *Хомер и Прличев*, стр. 63–91.

на загинатиот Кузман Капидан. Деталната споредба на трите облици на оваа типична тема открива една необична постапка на Прличев. На формален план, тој го следи образецот на Хомер со тоа што ги внесува елементите на неговиот приказ на тажење на Хектор: прво, херојот го оплакуваат жени тажачки, потоа мајката и на крај сопругата.⁷ Во *Мартолозот*, херојот прво е оплакуван од жени тажачки, потоа од мајката и на крајот доаѓа тажењето на свршеницата.⁸ Оплакувањето на херојот во *Дигенис Акрита*, од друга страна, нема цврста композиција: прво, херојот е оплакуван од недефинираната маса на луѓе, а потоа се навестува христијански ритуал со пеење на надгробни химни.⁹ Сето тоа заедно ја издвојува оваа тема во византискиот еп како нешто посебно, надвор од античката епска конвенција. Меѓутоа, споредена со истата тема кај Прличев, таа се налага како извор на можно влијание со својот христијански контекст кој е присутен и во чинот на замонашувањето на свршеницата на Кузман која решила да биде „служителка на Бога“.

Со ова веќе преминуваме во областа на идеологијата, односно определбата на херојскиот свет каде што влијанието на византискиот еп врз Прличев станува поголемо и појасно. За разлика од хомерскиот свет кој не изградува никаква посебна идеологија туку се потпира на една апстрактна херојска етика, византискиот еп недвосмислено се потпира на христијанството. *Дигенис Акрита* не е просто херој кој плени со својата храброст каков што е, на пример, Ахил, туку пред сè е бранител на обесправените и незаштитените, односно борец за христијанска правда. Двата главни херојски лика кај Прличев, Кузман Капидан и Скендербеј, исто така се идејно обоеани, односно се јавуваат како храбри борци за христијанска правда што е во согласност со образецот на типичен византиски епски херој.

Покрај тоа, во византискиот еп наидуваме на една необична појава на повремено мешање на два божествени света, христијанскиот и античкиот политеизам. Колку за пример, народот што го оплакува умрениот *Дигенис* согласно со христијанските обичаи, во исто време тажи што „ненаситниот Харон го носи херојот во Хад“.¹⁰

Ако го имаме ова предвид, тогаш сличното напоредно егзистирање и функционирање на христијанскиот Бог и на

⁷ II. XXIV, 719–776.

⁸ *Мартолозот*, 589–844.

⁹ *Digenis Akritis*, VIII, 211–297.

¹⁰ *Digenis Akritis*, VIII, 269–270.

античките божества (на пример, Арес) во делата на Прличев нема да го доживееме како идејна неконзистентност, туку поскоро како поетски одраз и влијание на византиската епска традиција со која тој бил запознаен.

На крајот, може да направиме една градација на влијанието на византискиот еп врз Прличев, зависно од областите. Во областа на стилот, влијанието е можно во некои случаи, во областа на типичните теми, влијанието се искачува до степено-веројатно, а во областа на стихот, идеологијата и обликувањето на хибридниот идеен свет, влијанието е несомнено.

ЛИТЕРАТУРА

Digenis Akritis. The Grottaferrata and Escorial versions. Ed. E. Jeffreys. Cambridge 1988.

Хомер, *Илијада*. Препев, предговор, увод и објасненија Михаил Д. Петрушевски. “Македонска книга”, Скопје 1982.

Прличев, Г. С., *Мартолозот*. Од грчкиот оригинал препеал Михаил Д. Петрушевски. “Македонска книга”, Скопје 1983.

Прличев, Г. С., *Скендербеј*. Од грчкиот оригинал препеал Михаил Д. Петрушевски. “Македонска книга”, Скопје 1974.

Митевски, В., *Хомер и Прличев. Влијанието на хомерската поезија на Арматолос и Скендербеј од Григор С. Прличев*, Скопје 1995.

SUMMARY

Grigor S. Prličev, the biggest Macedonian poet of XIX Century, in his epic poetry was mainly influenced by Homer, but there are some indications that he suffered some influence by Byzantine epic tradition too. In this article we try to discover in Prličev the poetic elements of *Digenis Akritis* in style, typical epic themes and ideology.

In conclusion, it is suggested that the influence is possible in the style, credible in some descriptions of typical themes and out of doubt in the construction of the hybrid ideology where we find mutual interconnection between the ancient Greek gods and Christianity.